

**Gereformeerde
Hogeschool**

Lectoraat Morele Vorming

Morele vorming in het basisonderwijs

Een peiling onder schoolleiders, leerkrachten en ouders

Auteurs: Drs. W. van der Jagt
Referentie: WvdJ/SL 11.0425
Datum: maart 2007

1. Het lectoraat 'Morele vorming in het onderwijs'

Het lectoraat 'Morele vorming in het onderwijs' richt zich op het onderwijs aan kinderen in de leeftijd van 4 tot en met 16 jaar, met een uitloop naar de bovenbouw van het voortgezet onderwijs (18 jaar) en op de opleidingen voor dit beroepsdomein: de PABO en de lerarenopleiding. Daarbij staat centraal de dagelijkse opgave van leerkrachten en leraren kinderen mee op te voeden tot volwassen en verantwoordelijke burgers. De pedagogische taak van het onderwijs wordt in toenemende mate als complex ervaren. Door praktijkgericht onderzoek, visie en productontwikkeling wil het lectoraat een bijdrage leveren aan de verbetering van de pedagogische professionaliteit van de leraar (in opleiding).

Aan het lectoraat is een kenniskring verbonden, die vanaf september 2006 van start is gegaan. Ondergetekende maakt deel uit van deze kenniskring. Om het onderzoek naar de morele vorming een richting te geven is er een peiling gehouden binnen het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs.

2. Een eerste Peiling

Om inzicht te krijgen in vragen en problemen die op dit moment leven in het werkveld en de richting van het onderzoek (taak 1) te kunnen bepalen, is gestart met een eerste peiling onder de doelgroep. Deze is uitgevoerd door Wilma van der Jagt, Gerrit van der Meulen en Jeanet Oosterhuis-Stoit, allen lid van de kenniskring. Het betreft geen gevalideerd onderzoek, maar een peiling. In die peiling is gevraagd een reactie te geven op de vraag naar het belang van de pedagogische opdracht en de morele vorming binnen de school en gedragingen (positief en negatief) van leerlingen. Ook is geprobeerd enig zicht te krijgen op de behoeftes van de doelgroep. Omdat de taakstelling van het lectoraat zich uitstrekt over de leeftijd van 4 - 18 jaar is de eerste peiling zowel in het basisonderwijs als in het voortgezet onderwijs gehouden onder schoolleiders, docenten en ouders. In dit artikel vindt u een samenvatting van de peiling zoals die heeft plaatsgevonden bij een aantal basisscholen in het najaar van 2006. In een ander artikel, van Gerrit van der Meulen, worden de resultaten van de peiling in het voortgezet onderwijs beschreven.

3. Onderzoeksgroep

De hoofdvraag van het uiteindelijke onderzoek spitst zich toe op christelijke jongeren. Daarom zijn bij deze eerste peiling alleen christelijke scholen betrokken. Bij de keuze voor de scholen is gelet op verschil in denominatie binnen de groep christelijke scholen en spreiding over het land. De scholen zijn gekozen uit het scholenbestand van de Gereformeerde Hogeschool in Zwolle. Uit dat bestand zijn aanvankelijk zes christelijke scholen gekozen: twee evangelische, twee reformatorische en twee gereformeerde, gelijkmatig verdeeld over de regio's Zuid, Midden en Noord. Binnen het tijdsbestek van de peiling bleek één van de evangelische scholen niet bereikbaar. Daarom is deze school afgefallen en heeft de peiling uiteindelijk plaatsgevonden onder vijf scholen.

4. Opzet en vraagstelling van de peiling

Als opzet is gekozen voor de vorm van een gestructureerd interview. Elke deelnemende persoon werd telefonisch geïnterviewd aan de hand van een van te voren opgestelde vragenlijst. Dat gaf de mogelijkheid als het nodig was even om de vraag heen te praten, waardoor tijdig nagegaan kon worden of de vraag goed was begrepen. De geïnterviewden hebben niet van te voren kunnen nadenken over het onderwerp en de vragen. Het was de bedoeling dat ze open en intuïtief zouden antwoorden. Ook hebben ze niet van te voren met elkaar kunnen overleggen. Op elk van de scholen zijn een schoolleider, een leerkracht en een ouder bevraagd. Zij kregen allen dezelfde acht vragen voorgelegd:

Vr. 1 Waar denkt u aan bij morele vorming?

Vr. 2 Welke pedagogische opdracht vindt u van belang voor uw school?

Vr. 3 Bent u tevreden over het morele gedrag van de leerlingen?

Vr. 4 Kunt u voorbeelden geven van negatief moreel gedrag?

Vr. 5 Kunt u voorbeelden geven van positief moreel gedrag?

Vr. 6 Wat ervaart u als grootste probleem?

Vr. 7 Zijn docenten competent genoeg?

Vr. 8 Waar zou u onderzoek naar willen laten doen? Wat kan belangrijk zijn voor uw team / school?

Ook vroegen we hen te reageren op de stelling:

De pedagogische opdracht krijgt teveel aandacht binnen de school, t.o.v. de onderwijsfunctie.

Omdat de deelnemersgroep klein was (5 schoolleiders, 5 leerkrachten en 5 ouders) heeft het weinig zin de antwoorden weer te geven in percentages. Hieronder beschrijven we eerst de belangrijkste opbrengst van de peiling. Daarna zijn de uitspraken en meningen van de deelnemers opgenomen.

5. Samenvatting van de opbrengst van de peiling

Bij Morele vorming blijken zowel schoolleiders, als leerkrachten en ouders van christelijke scholen te denken aan bijbelse waarden en normen en het waarom van je gedrag binnen de school en de samenleving. Het belang van de pedagogische opdracht wordt door alle deelnemers gezien. Daarbij worden begrippen als goede relatie onderling, veilig klimaat, samenwerken en respect voor elkaar regelmatig genoemd. Meer kennis van de fasen in de gewetensontwikkeling bij kinderen vindt men belangrijk.

Over het morele gedrag van de eigen schoolpopulatie zijn schoolleiders en leerkrachten redelijk tevreden, al valt er nog wel wat te verbeteren. Ook vindt men dat binnen de eigen school het gedrag meevalt, vergeleken met daarbuiten. Over het morele gedrag in de maatschappij maakt men zich wel zorgen.

Het geven van voorbeelden van moreel goed gedrag gaat spontaner dan het benoemen van negatief gedrag. De oorzaak daarvoor zou kunnen liggen in de volgorde van de vragen. Eerst komt de vraag naar negatief gedrag en daarna die naar positief gedrag. Ook is het mogelijk dat het prettiger is positief gedrag van eigen kinderen te benoemen tegenover een buitenstaander, dan negatief gedrag. Als er voorbeelden van negatief gedrag gegeven worden, volgt meestal direct de manier waarop dat gedrag is aangepakt en tot een goede oplossing is gekomen. Dit zou veroorzaakt kunnen zijn door het verschijnsel, dat leerkrachten minder denken 'in problemen' en meer 'in oplossingen'. Op dit punt zou meer onderzoek gedaan kunnen worden.

Als grootste probleem voor het werken aan de pedagogische opdracht wordt door allen genoemd het gebrek aan een gezamenlijk uitgangspunt, waardoor het voor de school niet meer mogelijk is af te stemmen op de gezinsmoraal. Ook zijn kinderen meer en meer gericht op zichzelf. Zowel de school als de ouders noemen tijdgebrek als een knelpunt: er is steeds meer tijd nodig voor de pedagogische kant in het onderwijs, terwijl inspecties daarin weinig geïnteresseerd lijken te zijn. Een school wordt afgerekend op het cognitieve resultaat en naar de morele vorming wordt niet gevraagd.

Zowel schoolleiders als leerkrachten en ouders zijn tevreden met het competentieniveau van de leerkrachten. Leerkrachten ervaren zelf dat levenservaring een pré is, terwijl schoolleiders zien dat juist jonge leerkrachten soms meer open staan voor de pedagogische kant van het onderwijs. Leerkrachten vinden zelf dat je als jonge leerkracht je handen al vol hebt aan de leerstof, zodat er weinig energie overblijft. En dat terwijl ze unaniem van mening zijn dat de pedagogische kant van het onderwijs de basis van alles is. Ouders zijn tevreden over het competentieniveau. Wel vindt men dat er voor specifieke problematiek, zoals het omgaan met agressie, extra scholing nodig is.

Interessant is te horen waar men graag onderzoek naar zou willen laten doen.

Een scala aan onderwerpen komt naar voren. Is er voldoende openheid in het team om hierover te praten? Hoever gaat de verantwoordelijkheid van de school ten opzichte van die van de ouders? Hoe krijg je school en gezin op één lijn en ga je om met verschil in opvatting tussen ouders?

Bij het reageren op de stelling valt op dat de schoolleiders vinden dat de pedagogische opdracht en de onderwijsopdracht evenwichtig aandacht moeten krijgen. Opvallend is daartegenover dat alle leerkrachten vinden dat de pedagogische opdracht de basis van alles is en dat die eerder te weinig dan te veel aandacht krijgt. Op school is de pedagogische taak dragend is voor de andere taak. Wel vinden alle leerkrachten vinden dat ze te weinig tijd besteden aan de pedagogische opdracht.

6. Afsluitende analyse

Hoofdpunten die uit de peiling naar voren zijn gekomen op een rij:

- Ouders en leerkrachten leggen verband tussen bijbelse waarden en normen en morele vorming
- Er is vraag naar meer kennis van de morele ontwikkeling en de ontwikkeling van het geweten bij kinderen.
- Kinderen zijn meer en meer op zichzelf gericht
- Er is behoefte aan afgrenzen van de taken tussen school en ouders
- Er is weinig gezamenlijkheid bij de achterban van de school

- Er is behoefte aan afstemming met inspecties. Is het mogelijk meer tijd te besteden aan de pedagogische taak in het onderwijs?

7. Bijlage

Uitwerking van de interviews

In deze paragraaf vindt u een uitgebreide uitwerking van de antwoorden die gegeven werden op de 8 vragen en de reacties op de stelling. Veel antwoorden en reacties zijn letterlijk genomen uit de door de deelnemers gesproken teksten. Af en toe is er een en ander samengevat.

Vraag 1: Waar denkt u aan bij 'Morele vorming'?

Op deze vraag reageren de *schoolleiders* met: Ik denk dan aan normen en waarden en gewetensvorming. Ook denkt men aan het belang van te weten van waaruit je handelt. Je doen en laten moet ergens door gedragen worden (bedoeld wordt de bijbel). "Hoe sta je als christen in de maatschappij en hoe geef je vorm aan bijbelse waarden". Regelmatig wordt de omgang in het team en met de kinderen genoemd. Naar de mening van de schoolleiders wordt morele vorming een steeds belangrijker aandachtspunt binnen de school.

De *leerkrachten* noemen in antwoord op deze vraag o.a. de gewetensontwikkeling bij kinderen. Kinderen zijn in ontwikkeling en je moet als leerkracht weet hebben van de fase waarin ze zijn. Alleen dan kun je kinderen op hun eigen niveau aanspreken. Je moet kinderen verantwoordelijkheid geven op hun eigen niveau. Ook de omgang in het team en de maatschappij worden genoemd. Waarom doe je bepaalde dingen niet en wel? Ook hier gaat het dus om nadenken over waarden en normen.

Bij de *ouders* komt bij dit item naar voren dat het er niet alleen om gaat wat wel en niet mag, maar veel meer: waarom niet en waarom wel? Dat betekent dat je leert omgaan met elkaar volgens bijbelse normen en waarden. Het is je hele gedrag, je houding, de opstelling van de een ten opzichte van de ander. Op school is de manier waarop kinderen met elkaar omgaan belangrijk. En de manier waarop je ze dichter bij God brengt.

Vraag 2: Welke pedagogische opdracht vindt u van belang voor uw school?

De *Schoolleiding* vindt unaniem de pedagogische opdracht heel belangrijk. "Je bent altijd aan het opvoeden. Je moet eraan werken dat er een heel goede relatie is tussen leerkracht en kind. Er moet echt een vertrouwensband zijn. Ook is het belangrijk een goede relatie tussen kinderen onderling te bevorderen. Er moet een gezamenlijk kader zijn van waaruit je elkaar aanspreekt." De waarde van 'samen iets doen' is nu een hot item. In gezinnen kan dat veelal niet meer. Wel is het zo dat kinderen thuis opgevoed moeten worden en een basis meekrijgen. De school bouwt daarop voort door de kinderen te leren hoe ze in een groep met elkaar om moeten gaan. Specifiek voor de school is natuurlijk bijvoorbeeld het oplossen van ruzies, het leren aangeven van je eigen grenzen.

Leerkrachten noemden allemaal het belang van een veilig klimaat voor ieder kind. Elk kind moet voelen dat het er mag zijn en het moet er ook durven zijn. Elk individu moet zich prettig voelen. Beoordeel een kind naar zijn mogelijkheden. Dat hangt samen met je christen zijn. Eén leerkracht noemde: "ons motto is: 'meer dan leren alleen'." Dat staat op de buitenkant van de school. Voor de opvoeding zou de keus om bewust vanuit de bijbel met elkaar om te gaan, steviger mogen.

Ook moet je kinderen verantwoordelijkheid voor elkaar leren.

De *ouders* vinden het belangrijk dat kinderen leren onderling goed met elkaar om te gaan. Het is belangrijk dat er een fijne groep gevormd wordt. "Als er bijvoorbeeld ruzie is, hoe los je dat dan op. Leer kinderen ruzies uit te praten en respect voor elkaar te hebben". Pesten onderling moet afgeleerd worden, vinden ze.

Vraag 3: Bent u tevreden over het morele gedrag?

De *Schoolleiding* antwoordt daarop: "Nee, maar je went eraan dat het niet altijd goed gaat en dat blijft natuurlijk ook zo. Je moet accepteren dat het in ontwikkeling is. Wees nuchter en ken ook jezelf. Je moet zelf ook bijgestuurd worden." Op hoofdlijnen vinden ze het gedrag best meevallen. Kinderen zijn over het algemeen wel aanspreekbaar. Als je het gedrag van onze school vergelijkt met wat je daarbuiten ziet, geldt dit zeker. "Als we bijvoorbeeld op excursie gaan krijgen we veel positieve reacties op het gedrag van onze kinderen." De christelijke omgeving op deze school is wel een beschermde omgeving. Algemeen maak ik me wel zorgen.

De *leerkrachten* vinden dat het gedrag van de kinderen over het algemeen wel goed is. Ze zijn niet ontevreden. Wel vinden ze het gedrag meer ik-gericht: "wat ik belangrijk vind" geldt.

De *ouders* vinden dat het best beter kan, maar er zijn geen extreme uitwassen. Eigenlijk valt het "reuze mee". Al zijn er altijd dingen die beter kunnen, maar er is in ieder geval op school aandacht voor negatief gedrag.

Vraag 4: Kunt u voorbeeld geven van negatief moreel gedrag?

De *schoolleiders* vinden het gedrag over het algemeen "best meevallen". Wel wordt regelmatig genoemd dat kinderen nu veel meer op zichzelf gericht zijn. Ze kunnen zich niet voorstellen wat het bij een ander losmaakt, als je die iets aandoet. Ook moeten ze veel meer horen "waarom" bepaald gedrag niet goed is. Een gevoel als "dat doe je toch niet" zit er niet meer in. Opvallend is dat veel leiders noemen: Kinderen vechten snel en worden agressief in plaats van ruzies uit te praten en ze gaan al gauw schelden. Ze kunnen met woorden heel hard zijn! Eén schoolleider noemt "sexueel heel vreemd gedrag bij jonge kinderen, die vermoedelijk vrije toegang tot de TV hebben als ouders (misschien) al slapen."

De *leerkrachten* weten op deze vraag direct een aantal voorvallen te noemen: "een bruin jongetje wordt steeds 'bruine Robert' genoemd. Op het plein wordt veel troep achtergelaten na schooltijd. Helaas wordt er wel eens gepest." Ook noemen ze dat kinderen meer op zichzelf gericht zijn. Eerder was er meer gevoel voor 'wat goed is', nu gaat het om "wat vind ik fijn". Kinderen nemen soms van thuis de houding mee zichzelf steeds in de belangstelling te willen zetten en zich zelf te profileren ten koste van anderen.

Voor de *ouders* blijkt het moeilijk met voorbeelden van negatief gedrag te komen. De meesten zeggen: "Ik weet zo geen voorbeelden." Na verder doorvragen komt er bij één ouder een voorbeeld: "Onze school heeft veel dubbele groepen, daarin hadden de oudsten teveel de overhand. De kleintjes durfden niets meer. Er was echt sprake van terroriseren. Dat is aangepakt en opgelost."

Vraag 5: Kunt u voorbeelden geven van positief moreel gedrag?

Het noemen van positief moreel gedrag is voor de *schoolleiders* niet moeilijk. Er worden veel voorbeelden gegeven. De meeste hebben betrekking op het 'elkaar helpen en laten meedoen' van kinderen: "Een gehandicapt kind doet op gym gewoon mee met de estafette. Dan verlies je als je dat kind in je groep hebt, maar je hoort ze daar niet over, ze doen even enthousiast mee! Kinderen willen echt elkaar helpen en steunen. Ze geven zich ook vrijwillig op voor hulp aan kinderen met een handicap. Op één school maakt een groep zwaar gehandicapten gebruik van de sportzaal en kinderen bieden zich spontaan aan om daarbij te helpen. Kinderen blijken ook begrip te hebben "voor een jongen die uit de band sprong en door de klas heel positief werd opgevangen en geholpen (gr 8). Kinderen wijzen elkaar op verkeerd gedrag. Dat gedrag wordt door de schoolleider gekoppeld aan de aanpak van de school: We nemen schoolbreed een 'regel' per maand. Die bieden we aan op een poster die overal hangt. Dan zie je kinderen elkaar erop wijzen. Soms hoeft een leerkracht maar de kant van de poster op te lopen en dan zie je kinderen al reageren van "o ja, dat ...". Ze wijzen elkaar er dan op. Dat helpt echt.

De *leerkrachten* hebben geen moeite voorbeelden van positief gedrag te noemen: Zorg voor elkaar, om elkaar denken. Ze geven aan dat kinderen best veel van elkaar weten en elkaar helpen. Ze sturen elkaar bij als ze zien dat iemand iets doet wat niet kan. Ze nemen het voor elkaar op. Een leerkracht vertelt: "Laatst was er een schoppartij op het plein. De kinderen hebben het uiteindelijk zelf weer goed opgepakt en het goed gemaakt." Ook wordt genoemd dat een geval van pesten na gesprekken etc. totaal omgedraaid is en heel positief gedrag is geworden. Als belangrijk aspect wordt daarbij genoemd een positieve samenwerking tussen thuis en school. Ook de *ouders* weten zonder moeite voorbeelden van positief gedrag te benoemen. Een ouder vertelt: "Na schooltijd waren de kinderen een poosje geleden nogal ruzie - uitlokkerig. Een aantal zei toen bewust: hier doen we niet aan mee! Daardoor stopte het gedrag." Zij linken positief gedrag onder andere aan de aanpak op school: Per week heeft de school een regel, die krijgen de ouders via een infobladje thuis. Zo weet je als ouder waar de school mee bezig is. De kinderen denken om elkaar. Als er bijvoorbeeld een kind ziek is, of als er iemand is overleden, is daar echt aandacht voor. Eén ouder noemt: "Het is leuk om te zien dat de leerkracht kinderen leert dat ze eerst proberen samen tot een oplossing te komen, als er iets is voorgevallen. Dat lukt dan ook."

Vraag 6: Wat ervaart u als grootste probleem?

De *Schoolleiding* noemt als "grootste probleem" twee zaken. Het eerste is dat de gezamenlijke "bron" teveel wegvalt. De verschillen in de achterban zijn groter dan voorheen. Kinderen zijn weinig aanspreekbaar op wat goed is, niet meer bereikbaar voor het geheel, zeggen gewoon: "nou, ik vind het zo! En dan doe ik dat." Je hebt wel methodes voor sociaal-emotionele ontwikkeling, maar je voelt je soms zo onmachtig om het gedrag te beïnvloeden. We proberen een goed evenwicht te bewaren tussen de onderwijstaak en de pedagogische opdracht, maar de pedagogische opdracht vraagt veel tijd. De eerste taak daarvoor ligt bij de ouders, maar het lijkt wel alsof er geen basis aanwezig is. Kinderen weten bijvoorbeeld niet van thuis wat 'beleefd' gedrag is. Dat

hebben ze niet geleerd. Ook zijn er zeer moeilijke gezinssituaties. Je komt de meest ontwrichte situaties tegen in de gezinnen. Ouders gaan er soms vanuit dat heel de pedagogische taak bij de school ligt. Er is een groeiend aantal probleemgezinnen, maar aan de andere kant is de 'gewichtregeling' ingekrompen. Je krijgt als school geen (of minder) extra formatie voor probleemgezinnen. Daardoor wordt het hulpaanbod kleiner, de begeleiding minder.

Ook noemen meerdere leiders het gebrek aan tijd. "Je wordt afgerekend op de onderwijsvakken, niet op morele vorming. Daardoor besteed je er te weinig tijd aan. We hebben net inspectiebezoek gehad. Ze vragen nooit naar morele vorming bijvoorbeeld, maar wel of je wel ver genoeg bent met rekenen en spelling." Veel (m.n. allochtone) ouders willen dat hun kinderen hoger op de maatschappelijke ladder komen dan zij zelf en dat moet kunnen. Er is te weinig tijd om alles te doen.

De *leerkrachten* noemen als grootste probleem "wat kinderen meekrijgen van thuis is heel verschillend. De opvoeding is de eerste taak van de ouders. Je probeert met hen op één lijn te komen. Dat lukt vaak niet en dat gaat ten koste van het kind." Als voorbeeld wordt genoemd dat ouders zulke hoge eisen aan hun kind stellen dat het gaat broekplassen, waar de ouders dan van zeggen dat "de school te weinig uitdaging biedt". Soms kunnen ouders helemaal niet opvoeden. Het aanleren van échte zelfstandigheid, die rust op verantwoordelijkheid wordt ook als probleem ervaren. Die verantwoordelijkheid is er niet. "We moeten er meer aan doen op school, maar dat is moeilijk. De eerste taak is het onderwijs, je bent een onderwijsinstelling, dat moet je niet onder de stoel schuiven."

De *ouders* denken dat het voor de school lastig is tijd voor de pedagogische taak vrij te maken, want het onderwijsprogramma moet wel af! Zij hebben het idee dat ouders in het algemeen steeds minder belangstelling krijgen voor de opvoeding. Er komt steeds meer naar de school, maar ouders hebben ook een eigen taak. De school is te bang om regels te stellen ten opzichte van de ouders" (de school is bijvoorbeeld strenger dan thuis en dat valt niet goed bij ouders). Ook denken de ouders dat het invloed heeft hoe kinderen van huis uit op school komen. "Steeds meer moeders werken, waardoor kinderen minder aandacht krijgen."

Vraag 7: Zijn docenten competent genoeg?

De mening hierover is bij de *schoolleiders* wisselend. De een vindt dat je met jongere docenten er beter over kunt praten dan met oudere. "Jongeren hebben er vaak meer oog voor." Ouderen hebben soms zo hun vaste patronen, maar met liefde voor de kinderen kom je een heel eind. Leerkrachten die een knauw in hun leven hebben gekregen hebben er soms minder gevoel voor. Jonge mensen staan meer open, dat is makkelijker. Maar er zijn ook schoolleiders die merken dat ouderen er meer "een speciale antenne voor hebben". Het beste is een mix in je team.

De bewustwording over dit onderwerp moet wel op gang komen. Uitspreken met elkaar wat je wilt met moreel gedrag. Sommige leerkrachten denken er heel luchtig over, maar het is "een heel diep proces". Misschien kunnen we als school er een speerpunt van maken. Het is belangrijk dat je als school probeert één lijn trekken, in nauw contact met de ouders.

Het is bewonderenswaardig wat leerkrachten in moeilijke situaties (bedoeld zijn: gezinssituaties) vaak toch nog bereiken door hun grote betrokkenheid. Soms moet je ze eerder afremmen dan aansporen. De compassie is heel groot, dat maakt de belasting zwaar.

Voor specifieke problemen zijn leerkrachten niet competent genoeg. Omgaan met fysiek geweld en veel agressie bijvoorbeeld vraagt extra scholing.

De *leerkrachten* vinden zelf dat ze vaak wel (te) erg resultaatgericht (op vakken) bezig zijn. Zelfs de onderbouw is steeds meer resultaatgericht bezig. De meeste leerkrachten denken dat oudere leerkrachten wat competentier zijn dan jongere. Dat heeft, volgens hen, te maken met levenservaring. Als je ouder wordt sta je er meer open voor, als je net begint ben je nog erg bezig met de leerstof. Ze vinden zichzelf voldoende competent, maar toch denken ze "dat er wel wat meer aandacht mag zijn in de opleiding voor deze kant van het onderwijs. Jonge leerkrachten hebben het er vaak moeilijk mee."

De *ouders* hebben een positieve indruk van het competentieniveau op dit punt. "Ik denk wel dat ze competent zijn. Sommigen heel erg competent! Er zijn natuurlijk beginners en meer gevorderden. Er is natuurlijk wel verschil, maar ze gaan er goed mee om."

Vraag 8: Waar zou je onderzoek naar willen laten doen? Wat kan belangrijk zijn voor jouw team?

De *schoolleiders* zouden graag onderzocht willen zien hoeveel aandacht er is voor relatie en sfeer. Is de verhouding tussen structuur en voorspelbaarheid tegenover leuk en afwisselend niet teveel zoek? Kinderen hebben daardoor geen vat meer op de gang van zaken en worden onrustig, wat het gedrag beïnvloedt. Ook daardoor kunnen kinderen agressiever worden. Vragen als: Is er openheid om in je team dit soort dingen (morele vorming) te vragen? Hoe praat je met kinderen over verschil van mening tussen bijvoorbeeld

gereformeerde en evangelische ouders (op dezelfde school). Waar heb je het wel/niet over met kinderen (gedacht wordt bij deze vraag aan het omgaan met bv. sprookjes, bepaalde posters, zorgen over televisiegedrag of het aanspreken van volwassenen).

Hoever gaat de verantwoordelijkheid van de school en ouders? Zijn daar grenzen aan? De verantwoordelijkheid neemt te veel toe, hoe kun je dat keren? Hoe kun je onderhandelen met bijvoorbeeld buitenlandse ouders dat je kinderen niet mag slaan? Wat verwachten ouders van school en is dat reëel? Kunnen we meer terug naar de basis: liefde voor je naaste?

Kunnen leerkrachten in hun opleiding meer leren over communicatie? Hoe ga je om met kritiek (geven en krijgen)?

Leerkrachten zouden wel willen weten of en hoe je ouders meer opvoedingsondersteuning kunt geven. Ook kwam als vraag naar voren of je als leerkracht wel weet op welk niveau je kinderen kunt aanspreken ("dat zou ons al ondersteuning geven"), zodat je ze niet overvraagt. Kun je thuis en school beter op elkaar afstemmen? Is het de taak van de school te helpen daar een weg in te zoeken. Is de school een leerinstelling of een opvoedkundig bureau, hoe kijken ouders daar tegen aan? Zijn we soms te soft en trek je dan als school te veel naar je toe? Waar word je op afgerekend door de inspectie en de ouders? Wat is je christelijke verantwoordelijkheid in de opvoeding? Geeft een link naar de identiteit meer verantwoordelijkheid? Voor de *ouders* is het belangrijk dat er aandacht is voor pesten en pestgedrag. Wordt dat wel adequaat opgepakt? Ook zouden ze wel eens onderzocht willen zien wat kinderen ervan vinden dat steeds meer ouders allebei werken en dus minder thuis zijn. Ook zouden ouders graag onderzoeken hoe je ouders en school op één lijn krijgt wat betreft het gedrag van de kinderen. Zij zouden het fijn vinden als er meer openheid kwam om daarover te praten.

Stelling:

De pedagogische opdracht krijgt teveel aandacht binnen de school, t.o.v. de onderwijsfunctie.

Bij de *schoolleiders* wordt verschillend gereageerd. Sommigen zijn het niet met de stelling eens, omdat "beide heel belangrijk zijn." Anderen zijn het er voor 70% mee eens, want "het wordt steeds belangrijker op school." Zij voelen zich "in die rol gedrongen. Want in het verleden leerden kinderen in het gezin te leven vanuit bepaalde waarden en normen. Het was verweven met de Bijbelse Geschiedenis. Nu niet meer. Je moet er nu bewust aandacht aan geven." De aandacht neemt daardoor op school toe. Ouders lijken er minder mee bezig te zijn. Er komt steeds meer opvoeding bij school te liggen. "Je moet wel waakzaam zijn en wel aan je onderwijs toekomen."

De *leerkrachten* blijken het met de stelling "absoluut niet eens" te zijn. Zij vinden allemaal de pedagogische opdracht de basis van alles. "Als dat niet in orde is zul je niet bereiken wat je kunt bereiken." Eerder krijgt die te weinig aandacht, want er is nu meer nadruk op kennisoverdracht. "Je hoort in het land veel klachten over het onderwijskundig niveau, maar ik merk daar niet veel van." Ook zij zien dat de pedagogische opdracht steeds belangrijker wordt. Veel ouders stellen vragen en vinden dat de leerkracht meer aan morele vorming moet doen. "Ze zitten thuis maar te hopen op school," zei een leerkracht. En er is wel een grens aan wat je kunt doen.

De *ouders* zijn van mening dat zij zelf de eerste verantwoordelijkheid hebben. Dat kan de school niet overnemen. Wel vinden zij allemaal dat de pedagogische opdracht op school heel belangrijk is. Dat krijgt niet gauw teveel aandacht. Die bepaalt de sfeer in de school. Als de sfeer goed is, presteert een kind ook beter. Nu is dat wel goed in evenwicht, al mag er misschien ietsje meer aandacht voor zijn op school, dan er nu is.

Wilma van der Jagt

lid kenniskring lectoraat Morele Vorming